

УДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМІВ УПРАВЛІННЯ
ТУРИСТИЧНОЮ СФЕРОЮ НА ПРИКАРПАТТІ

У статті розглянуто механізми державного регулювання розвитку туристичної галузі та обґрунтовано причини визнання туризму як пріоритетного напрямку розвитку Івано-Франківської області. Зосереджено увагу на неефективному та нераціональному використанні ресурсів, невідповідності рівня туристичної індустрії наявному потенціалу, недосконалості стратегій розвитку гірських територій.

Ключові слова: державна туристична політика, гірський туризм, державне регулювання розвитку туристичної галузі, інвестиційна привабливість рекреаційної сфери регіону.

В статье рассмотрены механизмы государственной регуляции развития туристической отрасли и обоснованы причины признания туризма как приоритетного направления развития Ивано-Франковской области. Сосредоточено внимание на неэффективном и нерациональном использовании ресурсов, несоответствии уровня туристической индустрии имеющемуся потенциалу, неразработанности стратегий развития горных территорий.

Ключевые слова: государственная туристическая политика, туризм, государственная регуляция развития туристической отрасли, инвестиционная привлекательность рекреационной сферы региона.

In the article the problems of government control are examined by development of tourist industry and reasons of confession of tourism are grounded as a priority direction of development of the Ivano-Frankivsk region. Attention is concentrated on the ineffective and inefficient use of resources, disparity of level of development of tourist industry, present potential, non developed strategy of development of mountain territory.

Keywords: public tourist policy, mountain tourism, government control of development of tourist industry, mechanisms of support of investment attractiveness of tourist sphere of region.

Туристична галузь в Україні розвинута недостатньо. Значна частина природних територій та об'єктів культурної спадщини непристосована для туристичних відвідувань, інфраструктура в цілому не відповідає якісним параметрам, а послуги в більшості секторів туристичної індустрії – вимогам до якості обслуговування. Через низку об'єктивних і суб'єктивних причин в останні роки посилилася тенденція до соціально-економічного занепаду гірської території: розбалансовані господарські зв'язки, прогресує безробіття, загострюються диспропорції в життєвому рівні населення в його гірській і рівнинній частинах, наближається до критичної демографічна ситуація, деградує унікальна природа Карпат, запущені історико-культурні цінності регіону. Для ефективного використання можливих туристичних можливостей на гірських територіях, а вони становлять більшу частину області, потрібне опра-

цювання державного механізму у сфері управління гірським туризмом. Саме державне регулювання розвитку того чи іншого виду туризму є єдиним способом, який допомагає не тільки розробити цілу систему заходів державного впливу, а й утілити їх у життя, прослідкувати на прикладі певних досліджень і соціопитувань механізми їх реалізації та ефективність.

Питанням розвитку туризму присвячено низку праць українських та зарубіжних учених-теоретиків і практиків, серед них – М.О. Баймуратов, А.Г. Бобкова, О.Ю. Серьогін, С.Б. Чехович, Я.М. Шевченко, Н.А. Опанасюк, В.І. Цибух, В. Федорченко, І. Черніна та інші. Вагомий внесок у розвиток туризму на гірських територіях зробили українські вчені М.К. Орлатий і П.Т. Каблук. Н. Музика і Ю. Самковський проаналізували проблеми активізації рекреаційно-оздоровчої діяльності, подали інформацію про створення в гірських ре-

гіонах широкої мережі туристичних маршрутів, описали інфраструктуру туристичних баз та притулків у горах. Разом із тим питання нормативно-правового регулювання сфери туризму в Україні на регіональному рівні не повністю розв'язані. Мета статті – з'ясувати основні механізми державного регулювання туристичної сфери, обґрунтувати причини визнання туризму як пріоритетного напрямку розвитку області.

Природні ресурси гірського регіону (мінерально-сировинні, земляні, лісові, водні й рекреаційні) істотно впливають на формування просторової і галузевої структур його господарського комплексу. Природно-ресурсний потенціал Українських Карпат створює широкі можливості для ефективного розвитку рекреаційної сфери. Живописні низькогірні й високогірні ландшафти, рельєф і клімат, сприятливі для гірськолижного спорту й туризму, різноманітні й унікальні мінеральні води зумовлюють високий рекреаційний попит на регіон.

Соціальна ситуація в регіоні має чітку тенденцію до загострення, що є наслідком загальнонаціональної економічної кризи та прорахунків у соціальній політиці попередніх років. Але якщо з матеріально-технічним розвитком пов'язаний певний оптимізм, то погіршення демографічної ситуації вже сьогодні викликає тривогу. Нестримно падає природний приріст населення, що на тлі зрослої смертності веде до загострення депопуляційних процесів. Зростають міграційні переміщення, за останні десятиліття чисельність населення нестримно зменшується, продовжується процес старіння населення. Якщо найближчими роками ці процеси не будуть зупинені, то будь-які економічні програми втраять сенс.

Окрім вигідного географічного положення, природних і рекреаційних ресурсів краю, в місті Івано-Франківськ збережено культурні міфи контексту

європейського міста, функціонують мистецькі осередки, що дає змогу активно розвивати мистецько-фестивальний туризм. Щорічно в місті проводиться близько 20 різноманітних фестивалів, привабливості місту надає феноменальне поєднання кількості культурної спадщини, збереження традицій і динаміки в пошуках новітніх форм. Ураховуючи ці обставини, слід відзначити особливу актуальність розвитку туристичної сфери.

Одним із важливих напрямів у розв'язанні проблем туристичної галузі Івано-Франківської області була Програма розвитку туризму в області на 2002–2010 рр. [1], яка передбачала цілу низку заходів, спрямованих на розвиток туристичної сфери, визначила шляхи їх подальшої реалізації. Зокрема, одним із важливих складників Програми стала підготовка пропозицій до Закону України “Про внесення змін до Закону України “Про туризм”, Туристичного кодексу України; Постанови Кабінету Міністрів України “Про заходи щодо розвитку в’їзного і внутрішнього туризму”, Програми розвитку сільського зеленого туризму в Україні, Указу Президента України “Про заходи щодо розвитку туристичної та курортно-рекреаційної сфери України” тощо.

Особливо важливим було декларування необхідності регулярного проведення навчальних семінарів для власників приватних садиб з основ організації обслуговування туристів, правових аспектів діяльності, рівня якості послуг, що надаються; створення уніфікованої бази даних приватних садиб області, що надають послуги гостинності; проведення рекламної кампанії про значення сільського зеленого туризму для покращення соціально-економічного становища населення сільських територій шляхом розміщення відповідної інформації в місцевих, районних та обласних ЗМІ; проведення досліджень з метою визначення частки сільського зеленого туризму в загальній структурі туристичних потоків в область; видання щорічного

путівника “Сільський зелений туризм на Прикарпатті”; створення умов для розвитку в районах і містах області сільського зеленого туризму; розроблення та внесення на розгляд обласної ради проекту тимчасового Положення про сільський зелений туризм в області; створення інформаційного центру з питань розвитку сільського зеленого туризму тощо.

Для ефективного функціонування досліджуваної сфери важливим є також удосконалення структури управління в туристичній галузі на обласному, районному та міському рівнях, залучення іноземних і вітчизняних інвестиційних та кредитних коштів у розвиток матеріально-технічної бази туристичної галузі, створення умов у навчальних закладах області для активної туристсько-краєзнавчої роботи гуртків, секцій, клубів, розроблення заходів щодо підтримки організації туристично-оздоровчої та екскурсійної роботи серед дітей, підлітків і молоді, проведення аналізу діяльності суб'єктів туристичної діяльності та вжиття за його результатами заходів щодо підвищення ефективності їх діяльності на ринку туристичних послуг, утворення при районних державних адміністраціях та виконавчих комітетах міських рад структурних підрозділів з питань туризму тощо.

Програма передбачала цілу низку заходів, спрямованих на підвищення привабливості Івано-Франківської області. Однак, незважаючи на наявність добре розробленої нормативно-правової основи функціонування туризму в межах області, багато питань усе ще залишаються актуальними. Гострою проблемою є облаштування автостоянок на території туристичних центрів області із забезпеченням санітарно-гігієнічних умов, адже в розвинених країнах світу практика таких стоянок передбачає наявність безкоштовного сервісу, яким можуть скористатися будь-які верстви населення. Важливим, але все ще не вирішеним є питання розміщення вка-

зівників на автомобільних шляхах українською та англійською мовами.

Особливо актуальним є будівництво гірських туристичних притулків, облаштування нових та упорядкування існуючих туристичних маршрутів у гірських масивах області з місцями для відпочинку та дотриманням санітарно-гігієнічних вимог, оскільки туристичні походи є і будуть одним із важливих видів проведення вільного часу. Світовий досвід передбачає достатньо велику різноманітність таких об'єктів, починаючи від місць для тимчасового перепочинку й закінчуючи наявністю великої кількості хатинок з усіма зручностями виключно на пішохідних маршрутах. Така практика значно мінімізує кількість речей, які необхідні для організації походу. В Україні немає жодної такої хатинки.

Програма також передбачала завершення будівництва гірськолижного туристичного комплексу “Буковель” і під'їзду до нього у с. Поляниця Яремчанської міської ради, оскільки цей комплекс – одне з небагатьох місць в Україні, придатних для розвитку зимових видів відпочинку. Роль і значення комплексу “Буковель” важко переоцінити, оскільки він відкриває багато можливостей для розвитку туризму в регіоні. Однак і в цьому комплексі все ще існує багато невирішених проблем.

Часткове невиконання згаданих програм зумовило необхідність активізації місцевої влади на вирішення проблем туристичної галузі. Тому було прийнято Стратегію розвитку та маркетингу туризму Івано-Франківської області до 2015 року, яка була схвалена на спільному засіданні колегії обласної державної адміністрації та президії обласної ради з метою створення туристичного продукту й туристичної інфраструктури на території області для задоволення потреб туристів. Нова п'ятирічна Програма з розвитку туризму в краї розроблена з урахуванням доручень Президента України за підсумками його

робочої поїздки на Прикарпаття та Угоди щодо регіонального розвитку Івано-Франківської області між Кабінетом Міністрів України та Івано-Франківською обласною радою [2]. Можна сподіватися, що за умов фінансування (5 136 тис. грн) завдання програми будуть реалізовані.

Прикарпаття вирізняється диференційованою пропозицією туристичних продуктів на екологічно чистих територіях, серед яких – катання на гірських лижах, пішохідний, водний, оздоровчий, сільський, зелений та культурно-пізнавальний види туризму. Розвиток туризму в області базується на раціональному використанні територіального поєднання природних умов, ресурсів та історичних, архітектурних пам'яток краю. Проведення туристичної індустрії здійснюватиметься на засадах ефективної співпраці влади, бізнесу та громадськості в напрямі формування оригінальних туристичних продуктів, розроблення й упровадження туристичних проектів із відповідним фінансовим забезпеченням.

Туристично-рекреаційна галузь Івано-Франківщини була й залишається пріоритетним напрямом розвитку підприємництва в області. Прикарпаття – у трійці лідерів туризму України й за кількістю туристів, і за платежами від туристичної діяльності до бюджету (понад 12% від усіх надходжень у державі). Зокрема, обсяг сплачених ліцензованими туристичними підприємствами краю платежів до бюджетів усіх рівнів на 61% більше платежів відповідного минулорічного періоду. Туристичні послуги надає більше 100 туроператорів і турагентів, які у рік обслуговують майже 1 млн туристів та екскурсантів [3]. На Івано-Франківщині функціонує понад 200 туристично-рекреаційних закладів, у тому числі 98 готелів. За інформацією розпорядників інвестиційних коштів, у готелях Івано-Франківська та Долини, які включені в Державну цільову програму, проведено роботи з модер-

нізації номерного фонду та благоустрою територій. Послуги розміщення надають також понад 750 приватних садиб сільського зеленого туризму.

Однак залишаються й надалі не вирішеними проблеми розвитку матеріальної бази й туристичної інфраструктури, екскурсійної діяльності й обслуговування, кадрового й рекламно-інформаційного забезпечення галузі, розвитку дитячого, молодіжного й сільського зеленого туризму та безпеки туристів. Вирішення їх дасть змогу приймати в області понад 1,5 млн туристів, організувати нові туристичні маршрути, категоризувати нові садиби сільського зеленого туризму, облаштовувати нові туристські притулки, а також щорічно отримувати до бюджету платежі від ліцензованих туристичних підприємств.

Одним з ефективних інструментів органів державного управління в області у справі успішного вирішення значених проблем є Рада з туризму Карпатського регіону. Вона була створена Закарпатською, Івано-Франківською, Львівською та Чернівецькою, а пізніше і Тернопільською облдержадміністраціями за ініціативи Івано-Франківської обласної державної адміністрації [4]. Основні напрями діяльності Ради включають координацію зусиль областей з розвитку туристичної галузі, аналіз розвитку туризму та діяльності туристичних підприємств, проведення навчальних семінарів, конференцій, круглих столів, здійснення маркетингу туристичних ресурсів регіону, моніторинг діяльності туристичної індустрії в регіоні, координацію діяльності туристичних підприємств з урядовими, недержавними, міжнародними, донорськими і туристичними організаціями. Рада з туризму Карпатського регіону тільки за останній рік узяла участь у 18 європейських виставках, і бренд організації вже добре знайомий відомим турфірмам Заходу.

Над проблемами туристичної галузі успішно працює регіональний туристично-інформаційний центр в Івано-

Франківську, основною метою діяльності якого є підтримка розвитку туризму в регіоні та надання повної інформації про регіон. Так, одним з останніх проектів є “Віртуальні Карпати та подорожі” – суцільний віртуальний тур з понад 100 сферичних панорам, який охоплює територію від Івано-Франківська до Поляниці (Буковель). Зараз сайт працює в режимі бета-тестування, однак уже зацікавив любителів українських Карпат [5].

Розвиток туристичної галузі позитивно впливає на економічне зростання виробництва, перш за все предметів споживання, агропромислового комплексу, спортивно-оздоровчих баз, дорожнє будівництво й транспорт, реставрацію пам’яток історії та культури, краще використання природно-рекреаційних ресурсів, підприємств торгівлі й харчування, закладів культури. Вибір, упровадження та ефективність обраних шляхів розвитку туристично-рекреаційної галузі регіону залежить від практичних підходів облдержадміністрації, Головного управління туризму і зовнішніх зв’язків та інвестицій щодо ідентифікації ТРК, визначення впливу чинників і сил внутрішнього та зовнішнього оточення.

Для більш ефективного використання дійсного туристичного потенціалу області та шляхів його підняття потрібно віднайти в кожному районі можливі й приховані рушії розвитку туризму як прибуткової галузі. Першочерговими завданнями реалізації державної політики в туристичній сфері стали: налагодження дієвого контролю за станом родовищ лікувальних ресурсів та курортних територій, підвищення ефективності їх використання, розвиток матеріально-технічної бази рекреаційної індустрії, яка складається із сукупності підприємств виробничих і невиробничих галузей, інфраструктури, що використовують лікувально-оздоровчі, пізнавальні та інші природні ресурси з метою виробництва рек-

реаційних продуктів для задоволення потреб цільових споживачів та отримання прибутку.

Важливим також є механізм підтримки інвестиційної привабливості рекреаційної сфери регіону. На допомогу підприємцям створені й успішно функціонують консультативні й навчальні установи: Західноукраїнське агентство сприяння іноземним інвестиціям, бізнес-інкубатори, регіональне агентство економічного розвитку, бізнес-центр підтримки жіночого бізнесу. Досвід Івано-Франківської області засвідчує позитивні наслідки цілеспрямованої та ефективної діяльності місцевих управлінських органів щодо реалізації регіональної туристської політики, залучення інвестицій у галузі туризму. Однак Програма розвитку санаторно-курортної сфери, туризму та відпочинку в області наразі виконана лише частково. Тому в майбутньому основними механізмами залучення позабюджетних коштів на виконання програми можуть бути: надання короткострокових (від 3 місяців до 1 року) і довгострокових інвестиційних (від 1 до 5 років) податкових кредитів з податків, які зараховуються в місцевий бюджет для підприємств, що здійснюють чи спонсорують проведення програмних заходів у рекреаційній сфері; використання норм прискореної амортизації для тих підприємств сфери туризму та рекреації, які в рамках програм здійснюють інвестиції у створення й модернізацію місць для розміщення туристів; надання Кабінетом Міністрів України або облдержадміністрацією гарантій інвесторам, які вкладають засоби в реалізацію інвестиційних проектів.

Вирішенню проблем туристичної галузі в Івано-Франківську сприяє прийнята на засіданні сесії міської ради Програма розвитку туристичної галузі міста Івано-Франківська на 2012–2015 рр. з метою створення конкурентоспроможної туристичної сфери економіки, збереження та раціонального використання культурно-історичної і природної спад-

щини, збільшення потоку туристів. До програми, зокрема, внесено реконструкцію брами Палацу Потоцьких, облаштування оглядового майданчика на міській ратуші, а також організаційні заходи з проведення фестивального та іншого туризму в місті [6].

Важливими в розвитку туристичної галузі є соціальні проблеми, вагомість яких зростає й посилюється із впливом етичного чинника. Закон України “Про інвестиційну діяльність” чітко зазначає, що забороняється інвестування в об’єкти, створення й використання яких не відповідає вимогам санітарно-гігієнічних, радіаційних, екологічних, архітектурних та інших норм, встановлених законодавством України [7]. Порушення екологічних критеріїв та обмежень має призводити до економічних санкцій у вигляді штрафів, підвищеної оплати й податків, різних виплат за забруднення навколишнього середовища суб’єктами господарської діяльності. Природокористувачі зобов’язані використовувати рекреаційні ресурси відповідно до основних курортних цільових призначень і в певних обсягах, надавати повну й об’єктивну інформацію контролюючим природоохоронним органам про екологічні характеристики своєї діяльності. Тому неохідне вирішення завдань юридичного забезпечення екологічної політики в туризмі.

Проблемою для регіону є недостатній рівень комфортності, слабкорозвинена інфраструктура додаткових послуг туристської інфраструктури, зокрема умов проживання. Готельне господарство дає досить швидке повернення вкладених коштів, однак в області воно розвинуте ще недостатньо. Велика частина ліжко-місць знаходилась у старих будинках літнього типу. Обласна влада спільно з Івано-Франківською регіональною фундацією “Карпатські стежки” провела низку заходів щодо організації наметових містечок у гірських районах, ведеться будівництво гірських туристичних притулків і міжнародних

наметових містечок, розробляються нові та упорядковуються наявні туристичні маршрути в гірських масивах області з облаштуванням на них місць для відпочинку з дотриманням санітарно-гігієнічних вимог, побудовано нові туристичні об’єкти приватного сектору. Значна увага приділялася створенню гірськолижного туркомплексу в Рожнятівському районі, оглядової канатно-крісельної дороги в м. Яремче, а також гірськолижних витягів на території Яремчанської міської ради, оглядового майданчика з канатно-крісельним підйомником і реконструкції трампліна та спортивної бази в селищі Верховина, будівництву туристично-оздоровчого комплексу “Космечара” у с. Міжгір’я Богородчанського району.

Прикладом вирішення соціальних проблем гірського села може слугувати будівництво гірськолижного комплексу “Буковель”. Адже тут профінансовано реконструкцію діючої лінії електропередач для потреб жителів сіл Поляниця, Яблуниця й Татарів на суму 3,8 млн грн, працевлаштовано понад 300 мешканців с. Поляниця та інших сіл території Яремчанської міської ради та Надвірнянського району, сільський бюджет села Поляниця постійно зростає. У рамках реалізації програми трансформації комплексу в курорт європейського зразка заплановано будівництво сучасних інженерних комунікацій, цілої мережі готелів, котеджних комплексів, закладів харчування, соціально-комерційних об’єктів на території села, спорудження нових підвісних канатних доріг, облаштування лижних трас із можливістю розміщення у власній житловій інфраструктурі до 30 тис. відпочивальників, що є досить актуальним для регіону. Землі під лижними трасами (близько 600 га) використовуються курортом тільки під час зимового сезону, улітку ж на цих територіях місцеві жителі займаються традиційним для гірської місцевості господарюванням.

Виникають проблеми й у галузі туристичних перевезень. Тенденція до збільшення обсягів перевезень туристів має посилюватися покращенням основних показників рухомого складу, роботою з реконструкції та відновлення залізничних вокзалів області, організацією курсування нових потягів та присвоєння їм статусу швидких, започаткуванням сполучення рейсовими автобусами. З позитивних моментів відзначимо те, що в області проведено капітальний ремонт і реставрацію залізничних вокзалів у містах Івано-Франківськ, Галич, Рогатин, Коломия, Яремче, Долина, реконструйовано більшість посадочних платформ, оновлено рухомий склад новими дизель-поїздами.

Для вирішення транспортних перевезень перспективним у гірських районах є формування нової економічної моделі для діяльності вузькоколейних залізниць, побудованих ще на початку минулого сторіччя [8]. Цей проект має наукове обґрунтування, зокрема проведено міжнародні конференції “Карпатський трамвай”, присвячені проблемам збереження та рекреаційного використання Карпатських вузькоколейок.

Отже, можемо зробити висновок про зростаючу роль Івано-Франківщини на українському туристичному ринку: туризм визнано пріоритетним напрямом розвитку області, активно розвиваються туристичні продукти, поступово покращується рівень обслуговування туристів, упроваджуються заходи з просування регіону як туристичного. Однак багато проблем усе ще залишається. Зокрема, на Івано-Франківщині ще неефективно й нераціонально використовуються ресурси, рівень розвитку туристичної індустрії не відповідає наявному потенціалу, не розроблено стратегії розвитку гірських територій, відсутні генеральні плани розвитку населених пунк-

тів, грошові оцінки, не встановлені рекреаційні зони в межах гірських населених пунктів, не здійснюється корегування містобудівної документації на їх територіях. Важливим залишається опрацювання генеральних планів, які визначають функціональне призначення окремих ділянок гірської території, умов забудови, а також створення місцевих нормативів шляхом перенесення основних положень та рішень генеральних планів до детальних планів забудови. Обсяги обслуговування не відповідають можливостям Івано-Франківщини, оскільки поступаються оптимальній розрахунковій кількості туристів, яку може прийняти область. Якість обслуговування також не завжди відповідає європейському рівню, що важливо для збільшення кількості іноземних туристів.

1. *Програма розвитку туризму в Івано-Франківській області на 2002–2010 роки*. Затверджена рішенням обласної ради від 22.11.2002. № 85-4/2002 // Галичина. – 2002. – № 9.
2. *Регіональна програма розвитку туризму в Івано-Франківській області на 2011–2015 роки* [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://frtt.if.gov.ua/index.htm>.
3. *Статистичний щорічник Івано-Франківської області за 2010 рік*. – Івано-Франківськ, 2011. – 543 с.
4. Рада з туризму Карпатського регіону [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.tourism-carpathian.com.ua/ua/rada/about.php>.
5. *Віртуальні подорожі Карпатами* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.karpaty360.com.ua>.
6. *Стратегія економічного та соціального розвитку територій Івано-Франківської області до 2007–2017 рр.* – Івано-Франківськ : ОДА, 2007. – 53 с.
7. Закон України “Про інвестиційну діяльність”. Сторінка “Законодавство України” сайту Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.rada.gov.ua>.
8. *Аналітична записка про стан та перспективи розвитку туризму в Україні*. – К. : Держтурадміністрація, 2008. – 16 с.